

KURGU İLE GERÇEKLİK ARASINDA

GEZİ EYLEMLERİ

HATEM ETE • COŞKUN TAŞTAN

SETA

Kurgu ile Gerçeklik Arasında

Gezi Eylemleri

Kurgu ile Gerçeklik Arasında

Gezi Eylemleri

HATEM ETE
COŞKUN TAŞTAN

SETA

Ankara 2014

HATEM ETE | Lisans ve yüksek lisans öğrenimini ODTÜ Sosyoloji bölümünde yapan Hatem Ete, 2007-2008'de doktora araştırma bursuyla Columbia Üniversitesi'nde araştırmalarda bulundu. Tek parti dönemindeki vesayeti konu edinen "Democracy and Tutelary Regime in Turkey: The Political and Sociological Roots of Tutelage in Single-Party Era" adlı teziyle ODTÜ Sosyoloji bölümünde doktorasını tamamladı. Halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yayımlayan Ete, SETA'da Siyaset Araştırmaları Direktörü olarak görev yapmaktadır.

COŞKUN TAŞTAN | ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde sosyoloji (ana-dal) ve felsefe (yan-dal) eğitimi aldı (1995-2000). Aynı üniversitede sosyoloji alanında yüksek lisans ve doktora eğitimi tamamladı (2010). Harvard Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu (2007-2009). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyoloji Bölümü başkanı olarak çalışmaktadır. Türkiye'de psikanalizin tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla Ulular Arası Psikanaliz Birliği Türk Psikanaliz Çalışma Grubu'nun "2011-Yılın Psikanaliz Yazıları Ödülü"nü almıştır.

SETA Kitapları 2

ISBN: 978-605-4023-38-7

© 2013 SET Vakfı İktisadi İşletmesi

1. Baskı: Eylül 2013, Ankara

2. Baskı: Haziran 2014, İstanbul

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Editör: Ahmet Demirhan

Düzeltili: Mehmet Nuri Altun

Tasarım ve Kapak: M. Fuat Er

Uygulama: Ümare Yazar

Kapak Fotoğrafı: EPA

Baskı ve Cilt: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara

Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

www.setav.org | kitaplidsetav.org

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ		7
BİR	GİRİŞ	13
	Araştırmanın Kapsamı	16
	Araştırmanın Konusu ve Araştırma Soruları	16
	Araştırmanın Yöntemi	17
	Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	19
İKİ	EYLEMLERİN GELİŞİM SEYRİ	23
	Başlangıç	26
	Siyasallaşma	27
	Zayıflama	31
ÜÇ	EYLEM(Cİ)LERİ TANIMA: SOSYOLOJİK BULGULAR	33
	Sahadan İlk Gözlemler	35
	Eylemcilerin Profili	38
	Eylemlerin Sosyo-Psikolojik ve Siyasal Dinamikleri	51
	Katılımcıların Eylemlere İlişkin Sosyolojik Muhayyileleri	61
	Katılımcıların, Türkiye'nin En Önemli Sorunlarına İlişkin Fikirleri	66
	Katılımcıların İktidar ve Muhalefet Partileri Hakkındaki Fikirleri	73
	Katılımcıların Eylemlerden Beklentileri	81
	Katılımcıların Talepleri	84
DÖRT	EYLEM(Cİ)LERİ TANIMLAMA: SÖYLEM SAVAŞLARI	91
	Eylemcileri Tanımlamak	95
	Eylemleri Tanımlamak	104
	Eylemlere Yol Açan Dinamikler	114
BEŞ	EYLEM(Cİ)LERİ KONUMLANDIRMA: SİYASİ PARTİLERİN TUTUMU	123
	AK Parti'nin Tutumu	126
	CHP'nin Tutumu	142

	MHP'nin Tutumu	149
	BDP'nin Tutumu	155
ALTI	SONUÇ	169
	Eylemler Milat mı?	171
	Eylemlerin Mesajı	172
	Eylemlerin Hedefi	173
	Post modern Vesayet	174
	Kimlik Siyaseti Versus Demokrasi	176
	Toplumsal Kutuplaşma	177
	Eylemci Koalisyonu	177
	Yeni Siyasal Harita	178
	Liberallerin Demokrasi Sınavı	179
	Kürt Siyasi Hareketinin Yeni Siyasi Pozisyonu	179
	Alevi Kesimin Sokakla Teması Arttırması	180
	Ulusalculuğun Merkezi Kuşatması	181
	CHP'nin Merkezden Uzaklaşması	182
	GÖRÜŞME LİSTESİ	185
	KAYNAKÇA	187
	DİZİN	189

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

2013 yılı yaz aylarına damgasını vuran Gezi Parkı eylemlerinin devam ettiği günlerde eylemciler kadar eylemleri değerlendiren köşe yazarları arasında da yaygın olan görüş, Türkiye’de Gezi Eylemleri’nden sonra artık hiç bir şeyin eskisi gibi olmayacağı yönündeydi. Hatta bazı eylemciler eylem atmosferinin sıcaklığının da etkisi ile, bu yaşananların bir “devrim” olduğundan şüphe bile duymuyordu. Bir eylemcinin sözleri ile ifade edecek olursak, “Gezi Parkı’nda eylemciler devrim nöbeti tutuyorlardı”. Başka bir eylemci daha temkinli bir iyimserlikle, Gezi Parkı’nda olan bitenin “bir devrim provası”, “Paris komününün bir simülasyonu” olduğunu düşünüyordu.

Gezi Parkı olaylarının üzerinden bir yıl geçti. Eylemcilerin iyimser beklentilerini karşılayacak ölçülerde olmasa da eylemlere bağlı olarak bazı şeylerin değiştiğine geçen süre zarfında tanık olduk. Örneğin Gezi olaylarının kıvılcımı olan proje (Gezi Parkı’na Topçu Kışlası’nın yeniden inşası projesi) tamamen rafa kaldırıldı. “Gezi ruhu” tabiri siyasal literatüre yerleşti ve farklı içeriklerden oluşan kimi kolektif eylemler bu ruha gizli ya da açık atıf yapar oldu.

Bugünden geriye baktığımızda şunu rahatlıkla söyleyebiliyoruz: Gezi eylemleri toplumsal bir hareket olarak başlayıp siyasi bir hareket olarak bitti. Daha doğrusu, toplumsal bir hareket olarak başlayan Gezi eylemleri siyasi harekete dönüştürüldüğü anda bitti. Siyasi motivasyonlarla ve mühendislik faaliyetleriyle yeni birçok eyleme tevessül edilebilir ancak tam da bu çabalar eylemlerin toplumsal bir nitelik kazanmasını imkânsızlaştıracaktır. Eylemler kısa sürede siyasallaştığı için hem toplumsal yönü üzerinde yeterince durulmadı hem de siyasete önemli bir miras bıraktı. Siyaset, 2007 genel seçimlerinden beri statik bir hal alan parlamenter siyasal haritanın dışında yeni ve güçlü bir siyasal haritayla karşılaştı. Bu harita, siyasetin geleneksel aktörlerini devre dışına çıkarma eğilimiyle örgütlense

de, geleneksel konu başlıklarını ve ikilemelerini dışlamak bir yana daha da tahkim eden bir eksene yerleşmiş durumda. Bu yönüyle, eylemlerin Cumhuriyet tarihi boyunca, siyasal, toplumsal ve kültürel ayrışma damarlarını canlandıran bir işlev gördüğü söylenebilir. Eylemlerin doğrudan iktidar partisine ve liderine yönelen kısa vadeli ajandasının ötesinde, asıl olarak orta ve uzun vadede bu dinamikler üzerinden siyaset üzerinde kalıcı bir etkide bulunacağını öngörmek mümkün.

Gezi eylemlerinin siyasal tarihimizde önemli bir momente denk geldiğine kuşku yok. Eylemlerin motivasyonu, hedefi ve sonuçları önümüzdeki dönemde siyaset hayatımızı etkilemeye devam edecek; gelişmeler bu olaya atıfta bulunularak yorumlanmaya çalışılacaktır. Gezi Parkı'nda başlayıp kısa sürede yerli ve yabancı birçok aktörü de bünyesine katarak yurdun dört bir yanına yayılan eylemler ile ilgili, pek çok şey söylendi, yazıldı. Bu konuda yazılıp söylenenler şimdiden geniş bir külliyat doğurdu bile. Bu olayların tam anlamıyla “ne” olduğu, eylemcilerin “kim” olduğu, eylemlerin arkasında ne tür sosyal, ekonomik ve politik dinamikler olduğu, eylemcilerin sürdürdükleri bu eylemlerle neyi amaçladığı ve eylemlerin muhtemel toplumsal ve siyasal yansımalarının ne olabileceği ile ilgili her kesim kendi penceresinden tespitler yaptı. Ancak, üzerinden bir yıl geçtiği halde, Gezi eylemleri üzerine nitelikli, derinlikli, ciddi bilimsel çalışmaların yapıldığını söylemek zor. Yayınların çoğunluğu, günlük, albüm, internet bloglarından aşırılarak kotarılan güzelleme veya derleme kategorilerine konulabilecek çalışmalardan oluşuyor. İkinci baskısını yapan elinizdeki çalışma, bu açığı önemli oranda doldurmaktadır. Gezi eylemlerinin niteliğine, hedeflerine ve sonuçlarına ilişkin elinizdeki çalışmanın bulgularına geçmeden önce eylemlere ilişkin bir kaç noktayı göz önünde bulundurmakta yarar var. Öncelikle, üç haftaya yayılan eylemlerde, göstericilerin kompozisyonunun gün be gün değiştiğini gözden kaçırmamak gerekir. İlk haftadan itibaren, her düşünceden, siyasi partiden, yaş grubundan oluşan göstericiler, yerlerini belirli düşüncelere, ideolojilere, siyasi partilere, örgütlere bıraktılar. Nitekim bu değişimi eylemlerin sürdüğü dönemde farklı zamanlarda gerçekleştirilen kamuoyu araştırmalarından da izlemek mümkündür.

İkinci olarak, göstericilerin siyasallaşmasına paralel olarak eylemlerin hedef ve gerekçesinin de değiştiğini not etmek gerekir. İlk haftadan sonra, eylemlerin misyon değiştirmesiyle, çevre duyarlılığı üzerinden harekete geçen toplumsal duyarlılık, yerini hükümetle veya Erdoğan'la hesaplaşma üzerinden mobilize olan siyasal duyarlılığa bıraktı. Eylem(c)i'lerin siyasallaşmasıyla barışçı gösteriler de yerini tedhiş olaylarına, sokakları ele geçirmeye, yollara barikat kurmaya, sembolik kamu binalarını ele geçirme teşebbüslerine, kamu araçlarını tahrip etmeye bıraktı. Eylem(c)i'lerin geçirdiği dönüşüm, ilk günleri karakterize eden kendiliğindenliğin, doğallığın yerini önceden çalışılmış veya hızlıca manipülasyona uğratılmış projelere bırakmasına yol açtı. Yerli-yabancı, ulusal-uluslararası birçok aktör ve kurum, farklı önceliklerle, farklı biçimlerde eylemlere dâhil olarak, eylemlerin kanal/rota değiştirmesi yönünde çaba göstermeye başladılar.

Üçüncü olarak, eylemler sürerken, eylem(c)i'lerin geçirdiği dönüşüme ve anlam kaymasına ek olarak, eylemler bittikten sonra da başka bir anlam kayması gerçekleşti. Üzerinden zaman geçtikçe, hem olayın kendisi hem de siyasi yansımaları farklılaştı, başkalaştı. Bir süre sonra, olayların gerçekte nasıl geliştiği veya eylemcilerin kim oldukları ve neyi hedefledikleri önemini yitirmeye, oluşan algı ve siyasal yansımalar ön plana çıkmaya başladı. Eylemleri destekleyenler de eylemlere karşı çıkanlar da, eylemlere yeni anlamlar-misyonlar atfetmeye başladılar. Eylemler, Erdoğan ve AK Parti hükümetine yönelik güçlü ve süregelen bir muhalefetin miladı olarak algılanmaya başlandı.

Gezi eylemlerinin siyasal gündeme bıraktığı mirası ortaya çıkarmaya çalışırken, yukarıdaki üç ön hatırlatmayı akılda tutmakta yarar var. Çünkü Gezi eylemlerinin bugüne ve geleceğe yönelik yansımalarını ele almak için, ilk üç gün şahit olunan Gezi eylemcisi profili de, Gezi eylemi gerekçesi de yeterli içerikler barındırmıyor. Çevre duyarlılığı, polis şiddetine tepki ve/ya iktidarın kriz yönetme zaafına tepki, her dönemde, etkileri ve süresi sınırlı eylemlere yol açabilir. Ancak bu gerekçelerden kaynaklanan, bu gerekçelere yaslanan eylemler, bugün Gezi bağlamında tartıştığımız yapısal, kapsamlı siyasal başlıkları-tartışmaları taşımaya yeterli değil. Gezi eylemlerinin siya-

sal gündemi küçümsenemeyecek bir şekilde etkilediğini ve önümüzdeki günlerde de etkilemeye devam edeceğini var sayıyorsak, ilk üç günlük Gezi eylem(c)i'leri kompozisyonundan ziyade, sonraki günlerde siyasallaşan, geleneksel siyasal kodlarla tanımlanabilecek duruma gelen Gezi eylem(c)i'leri profilini eksen almamız daha sağlıklı olacaktır. Dolayısıyla, ilk üç günlük Gezi eylem(c)i'lerine yönelik duygusal, hayali, kurgusal tanımlardan ziyade, rasyonel, somut, gerçekçi tanımlamalara müracaat etmek gerekir.

Elinizdeki çalışmanın söylem analizi kısmında ifade ettiğimiz gibi, Gezi eylem(c)i'lerini tanımla(ma)ma yönünde ortaya konulan çaba, gayet bilinçli bir stratejinin ürünüdür. Eylemlerin iktidar üzerindeki yıpratıcı etkisini arttırmak, iktidara yönelik muhalefet cephesini genişletmek, iktidarı savunma araçlarından mahrum bırakmak amacıyla, bilinçli ve planlı bir strateji çerçevesinde eylem(c)i'lerin siyasal pozisyonları tartışma dışında tutuldu, eylemler temel siyasal içeriklerinden boşaltıldı. Eylem(c)i'lerin ilk dört günlük kompozisyonu da buna işlevsel bir zemin sundu. 4 Haziran'dan itibaren, eylemcilerin profili de, eylemlerin misyon ve gerekçesi de değiştiği halde, ilk günlerdeki resim donduruldu. Eylemcilerin politik kimliklerine referans vermek durumunda kalındığında da, karşıt siyasal kimliklere sahip eylemcilerin nasıl bu kimliklerini parantez içine almayı başardıklarına vurgu yapmakla yetinildi. Dolayısıyla, Gezi eylemlerinin siyasal mirasını tartışmak üzere öncelikle Gezi eylemlerini anlamlandıran politik içeriğin ve bağlamın ortaya konulması gerekir.

Elinizdeki çalışma, olayların ikinci haftasında, eylemlerin sürdüğü dört şehirdeki (İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir) eylemcilerle gerçekleştirilen birebir derinlemesine mülakatların analiz edilmesine; eylemler süresince ve eylemler epey sönümlenmişken eylemler hakkında üretilen söylemin siyasal bir değerlendirmeye tabi tutulmasına; siyasi partilerin eylemlere ilişkin söylem ve politikalarındaki değişim ve sürekliliğin tahlil edilmesine ve son olarak da eylemlere ilişkin bütün bu katmanların ürettiği-üreteceği muhtemel siyasal yansımalara ışık tutmaya çalışmaktadır.

Bu çalışma birçok kişinin emeği ve özverisiyle gerçekleşti. Hepsine sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Çalışmanın saha araştırması kısmında

İstanbul, Ankara, İzmir ve Eskişehir’de birebir görüşmelerin gerçekleştirilmesinde ve söylem analizi kısmında yüzlerce sayfayı bulan dokümanların okunmasında, tasnifinde ve analiz edilmesinde SETA Siyaset Araştırmaları Direktörlüğündeki çalışma arkadaşlarımız Yunus Akbaba, Ömer Aslan, Galip Dalay, Sami Orçun Ersay ve Doğan Eşkinat eşsiz katkılarda bulunarak yükümüzü hafiflettiler. Aynı şekilde, Taha Özhan, Zafer Çelik, Ahmet Demirhan, Yılmaz Ensaroğlu, Bekir Gür, Nur Kırmızıdağ, M. Mücahit Küçükyılmaz ve Hamza Taşdelen’in çalışmanın farklı evrelerinde yaptıkları eleştiri ve öneriler, nihai metnin oluşmasına önemli katkılar sağladı. Hepsine minnettarız.

Mayıs 2014, Ankara

Hatem Ete, Coşkun Taştan

BİR GİRİŞ

- Araştırma, Gezi Parkı eylemlerinin siyasal ve sosyolojik dinamiklerini ortaya çıkarmayı ve olası siyasal yansımalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi'ne tepki olarak ortaya çıkan ve kısa sürede hükümet karşıtı bir sokak hareketine dönüşen Gezi Parkı eylemleri, son yılların en önemli toplumsal-siyasal gelişmelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Eylemlerin tetiklediği fay hatları, Gezi Parkı tartışmalarının bugün olduğu gibi gelecekte de kamuoyunu meşgul edeceğini göstermektedir. Gezi Parkı olaylarının siyasal ve sosyal bakımdan uzun vadede Türkiye'yi nasıl etkileyeceğini zaman gösterecektir. Ancak olayların ortaya çıkışına, seyrediş biçimine, sonlanışına ve kısa vadedeki sonuçlarına dair yakından ve nesnel gözlemleri kayıt altına almak büyük önem taşımaktadır. SETA olarak, yakın tarihimizin bu önemli olayları ile akabindeki gelişmeleri, ilk gününden itibaren siyasal ve sosyolojik bakımdan ele almaya çalıştık. Elinizdeki çalışma, olayların ve eylemcilerin dikkatlice gözlemlenmesi ve hem eylemlere katılan kişilerle yapılan mülakatların hem de eylemleri konu alan söylemlerin titizlikle analiz edilmesi neticesinde ortaya çıktı.

Çalışma pek çok bölüm ve alt başlıktan oluşmakla birlikte, basitleştirilerek iki ana başlığa indirgenebilir: 1. Eylemcilerden ve eylem sahalarından elde edilen verilerin analizi, 2. Gezi Parkı eylemlerini konu alan söylemlerin analizi. Bunlardan ilki eylemcilerle dört büyük şehirde (İstanbul, Ankara, İzmir ve Eskişehir'de), eylemlerin devam ettiği günlerde gerçekleştirilen mülakatlara ve eylem alanlarında araştırma ekibinin tuttuğu gözlem notlarına, eylemcilerin sloganlarına, dağıtılan bildirilere ve diğer belgelere dayanmaktadır. İkinci ana tema ise, Gezi Parkı olaylarına dair söylemlerin analizini, eylemlerle ilgili olarak gazete yazarlarının, medya organlarının, belli başlı düşünürlerin ve siyasal partilerin tutumlarını, söylediklerini ve yazdıklarını kapsamaktadır.

G

Gezi Parkı olaylarının üzerinden bir yıl geçti. Bu süre içinde, Taksim Gezi Parkı'nda başlayıp kısa sürede yerli ve yabancı birçok aktörü de bünyesine katarak yurdun dört bir yanına yayılan eylemlerle ilgili pek çok şey söylendi, yazıldı. Bu konuda yazılıp söylenenler şimdiden geniş bir külliyat doğurdu bile.

Bu olayların tam anlamıyla “ne” olduğu, eylemcilerin “kim” olduğu, eylemlerin arkasında ne tür sosyal, ekonomik ve politik dinamikler olduğu, eylemcilerin sürdürdükleri bu eylemlerle neyi amaçladığı ve eylemlerin muhtemel toplumsal ve siyasal yansımalarının ne olabileceği ile ilgili her kesim kendi penceresinden tespitler yaptı. Ancak, üzerinden bir yıl geçtiği halde, Gezi eylemleri üzerine nitelikli, derinlikli, ciddi bilimsel çalışmaların yapıldığını söylemek zor. Yayınların çoğunluğu, günlük, albüm, internet bloglarından aşırılarak kotarılan güzelleme veya derleme kategorilerine konulabilecek çalışmalardan oluşuyor. İkinci baskısını yapan elinizdeki çalışma bu açığı önemli oranda dolduruyor.

Kurgu ve Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri, olayların ikinci haftasında, eylemlerin sürdüğü dört şehirdeki (İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir) eylemcilerle gerçekleştirilen birebir derinlemesine mülakatların analiz edilmesine; eylemler süresince ve eylemler epey sönümlenmişken eylemler hakkında üretilen söylemin siyasal bir değerlendirmeye tabi tutulmasına; siyasi partilerin eylemlere ilişkin söylem ve politikalarındaki değişim ve sürekliliğin tahlil edilmesine ve son olarak da eylemlere ilişkin bütün bu katmanların ürettiği-üreteceği muhtemel siyasi yansımalara ışık tutmaya çalışıyor.

